

Το Πάρκο με τα αρχαία. Πώς μπορούν να αναδειχθούν οι αρχαιότητες στην έκταση του πρώην Αεροδρομίου Ελληνικού

ΔΕΥΤΕΡΑ, 12 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011 11:17 Δημήτρα Κουντή

Της Δημήτρας Κουντή

Ήταν Μάρτιος του 2001 όταν το αεροδρόμιο του Ελληνικού πέρασε στην ιστορία. Δέκα χρόνια μετά και μετά από τρεις κυβερνήσεις (Κ. Σημίτη, Κ. Καραμανλή και Γ. Παπανδρέου) αναζητούνται ακόμα λύσεις για την αξιοποίηση του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού, συνολικής έκτασης 5.300 στρεμμάτων, χωρίς να συνοπολογίζονται σε αυτά τα πάνω από 700 στρέμματα της παλιάς αμερικανικής βάσης και τα 976 στρέμματα της παράκτιας ζώνης.

Στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, το Ελληνικό σχεδιάστηκε ως μητροπολιτικό πάρκο 4.000 στρεμμάτων (επί Κ. Σημίτη), ανασχεδιάστηκε ως μητροπολιτικό πάρκο, αλλά με οικιστική ζώνη 300 στρεμμάτων (επί Κ. Καραμανλή) και επανασχεδιάζεται τα τελευταία χρόνια. Τώρα πια, το Ελληνικό άλλοτε παρουσιάζεται ως «νέο Λας Βέγκας» με καζίνο, πολυτελή ξενοδοχεία, μαρίνες (με επενδυτές από το Κατάρ), άλλοτε ως δημόσια περιουσία-φιλέτο προς ιδιωτικοποίηση και άλλοτε ως μητροπολιτικό πάρκο ή έστω ένα αστικό πάρκο με ανάδειξη μόνο κατά 50% της έκτασής του σε χώρο πρασίνου. Ποια θα είναι τελικά η τύχη του πρώην αεροδρομίου του ελληνικού; Και ποια η τύχη της πρωτεύουσας; Θα αποκτήσει κάποτε τα 50.000 στρέμματα που απαιτούνται για να έχει ένα ανεκτό επίπεδο πρασίνου (προβλέπεται από τα ελληνικά πολεοδομικά standards, όπως το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας και τον Κώδικα Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας ήδη από τη δεκαετία του 1980); Και τι θα απογίνουν οι αρχαιότητες του Ελληνικού; Θα επενδύσει η κυβέρνηση στην αρχαιολογική κληρονομιά μας; Παρουσιάζοντας όχι «έναν κήπο με αγάλματα» αλλά ένα μητροπολιτικό πάρκο - το πρώτο παγκοσμίως - με αρχαία κατάλοιπα; Σ' αυτές τις διάσπαρτες αρχαιότητες που εντοπίστηκαν στο πέρασμα του χρόνου, στους χώρους του Αεροδρομίου Ελληνικού έχει κατ' επανάληψη αναφερθεί η ανασκαφέας και μελετήτρια της περιοχής, η αρχαιολόγος της ΚΣΤ' Εφορείας Αρχαιοτήτων, κ. **Κωνσταντίνα Καζά - Παπαγεωργίου** (μεταξύ άλλων στην τριήμερη διοργάνωση «Τρεις μέρες για μια ζωή» και στις εκδόσεις του Δήμου Αλίμου «Άλιμος: Όψεις της Ιστορίας της Πόλης και του Δήμου» και «Άλιμος, Στα ίχνη των αρχαίων κατοίκων») προσβλέποντας στην ανάδειξη των αρχαιοτήτων αλλά και στην αναβάθμιση της ζωής των κατοίκων, καθώς οι δύο αυτές έννοιες είναι συχνά αλληλένδετες (από παράδειγμα η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων κάτω από την Ακρόπολη).

Ελληνικό

Η περιοχή του παλιού αεροδρομίου της Αθήνας θεωρείται πως ονομάστηκε Ελληνικό από το ταφικό μνημείο του Ελληνικού του 4ου αιώνα π.Χ., που ήταν ορατό από την αρχαιότητα μέχρι και τη δεκαετία του '60 όταν μεταφέρθηκε πέτρα - πέτρα (πρόκειται για την 1η μεταφορά αρχαίου κτίσματος στην Ελλάδα) στην Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, επειδή εμπόδιζε την επέκταση του Αεροδρομίου. Το μνημείο του Ελληνικού, που δεν είναι τίποτα άλλο από ένας εντυπωσιακός ταφικός περίβολος που ανήκε σε μια εύπορη οικογένεια που έζησε κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα στην περιοχή, δέσποζε και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, με αποτέλεσμα, όπως συνέβη σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, η προσωινμία Ελληνικό να παραμείνει για να προσδιορίζει ένα ελληνικό αρχαίο μνημείο. Η περιοχή ήταν επίσης γνωστή και με την επωνυμία **Χασάνι** (από το όνομα του διοικητή της, Χασάν Μπέη) και κατοικήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '20 από πρόσφυγες. Ο οικισμός Χασάνι χάθηκε όταν το 1935 ο Ιωάννης Μεταξάς έβαλε το θεμέλιο λίθο του αεροδρομίου.

Ίχνη

Ίχνη ανθρωπίνης παρουσίας στην ευρύτερη περιοχή του Αεροδρομίου (στον περιβάλλοντα χώρο αλλά και εντός αυτού) εντοπίζονται από τα τέλη της 4ης χιλιετίας π.Χ., πάνω στον πιο ψηλό λόφο της περιοχής, στο λόφο **Πανί**. Τα στοιχεία είναι πιο σαφή και συγκεκριμένα κατά την 3η χιλιετία π.Χ., οπότε αναπτύσσεται η πρώτη φάση, η Πρωτοελλαδική όπως ονομάζεται, των εγκαταστάσεων που έχουν ανασκαφεί στη θέση **Κοντοπήγαδο** επί της λεωφόρου **Βουλιαγμένης** και στο ακρωτήρι του **Αγίου Κοσμά**, ακριβώς απέναντι από το Δυτικό Αεροδρόμιο.

Η ζωή στην περιοχή συνεχίζεται και κατά τη 2η χιλιετία, στην οποία ανάγεται η δεύτερη φάση, η Μυκηναϊκή, των εγκαταστάσεων Κοντοπήγαδου & Αγίου Κοσμά, καθώς και ένας Μυκηναϊκός τάφος που βρέθηκε το 2003 στη θέση **Λουτρά Αλίμου**, λίγα μέτρα από το κύμα.

Αρχαιότητες

Εντυπωσιακές αρχαιότητες έφερε όμως στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη της κ. Καζά-Παπαγεωργίου και κατά τη διάρκεια των εργασιών για τη δημιουργία των σταθμών του Μετρό **Αργυρούπολης** και **Αλίμου**. Στον πρώτο σταθμό αποκαλύφθηκε τμήμα νεκροταφείου των κλασικών χρόνων και ακριβώς απέναντι από το σταθμό του Μετρό Αργυρούπολης ταφικοί περίβολοι δίπλα στην αρχαία αστική οδό, η οποία σε μεγάλο βαθμό ταυτίζεται με τη σημερινή λεωφόρο Βουλιαγμένης. Στο σταθμό του Μετρό Αλίμος αποκαλύφθηκε μια μοναδική εργαστηριακή εγκατάσταση κατεργασίας λιναριού που χρονολογείται στο γύρισμα του 13ου προς τον 12ο αιώνα π.Χ., την εποχή δηλαδή του Τρωικού Πολέμου και συνδέεται με την περιοχή των οικιστικών μυκηναϊκών εγκαταστάσεων στη θέση Κοντοπήγαδο (δηλαδή ρηχά πηγάδια).

Τμήματα των εργαστηριακών εγκαταστάσεων που ήταν λαξευμένες πάνω στο βράχο αποσπάρθηκαν από τον αρχιτέκτονα-μηχανικό **Δημήτρη Κορρέ** και ήδη επανατοποθετήθηκαν στη θέση τους μετά το πέρας των εργασιών κατασκευής του σταθμού. Αξίζει να σημειωθεί πως ο δήμος Αλιμούντος μπορεί να ήταν, σύμφωνα με τα ανασκαφικά στοιχεία, φτωχότερος από τους όμορους δήμους της **Αιξωνής** και του **Ευωνύμου**, είχε όμως σπουδαιότερη φήμη από αυτούς λόγω του περίφημου **Θεσμοφορίου** του αλλά και λόγω του μεγάλου ιστορικού **Θουκυδίδη**, που ήταν Αλιμούσιος. Και οι τρεις προαναφερθέντες δήμοι πάντως, όπως και όλοι οι δήμοι της αττικής περιφέρειας συνέβαλαν στην εδραίωση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας με τους ελαιώνες τους, τα λατομεία, τη μελισσοκομία στους πρόποδες του Υμηττού κ. ά.

Δήμοι

Η έκταση του πρώην Αεροδρομίου Ελληνικού εντάσσεται κατά τομείς, χωρίς ακόμη να έχουν προσδιοριστεί με ακρίβεια, στους τρεις αρχαίους δήμους της Αθήνας, «Ευώνυμον, Αλιμούς και Αιξωνή», οι οποίοι διαμορφώθηκαν κατά τα τέλη του 6ου αιώνα π.Χ. με τις μεταρρυθμίσεις του **Κλεισθένη** (η Αττική είχε περί τους 170 δήμους καταμεμημένους σε δέκα φυλές). Με βάση τις έρευνες της ΚΣΤ' Εφορείας Αρχαιοτήτων προκύπτει ότι ο ανατολικός τομέας του Αεροδρομίου εντασσόταν στην επικράτεια του δήμου Ευωνύμου που αναπτύχθηκε κατά μήκος της λεωφόρου Βουλιαγμένης, όπου σήμερα εκτείνονται τομείς των σύγχρονων δήμων Αλίμου, Αργυρούπολης και Ελληνικού. Ο δυτικός τομέας του Αεροδρομίου και ο βόρειος πρέπει να ανήκαν στο δήμο του Αλιμούντος και ο νότιος τομέας στο δήμο της Αιξωνής, της σημερινής δηλαδή **Γλυφάδας** (εκεί στο νότιο τμήμα του αεροδρομίου ορθωνόταν το γνωστό μνημείο του Ελληνικού). Οι τρεις αυτοί όμοροι δήμοι συνδέονταν μεταξύ τους με κοινό οδικό δίκτυο, του οποίου οι βασικές αρτηρίες συμπίπτουν με τους σύγχρονους οδικούς άξονες Βουλιαγμένης, Αλίμου και Ποσειδώνος. Διέθεταν επίσης συγκεκριμένα δημοτικά και θρησκευτικά κέντρα καθώς και εκτεταμένα νεκροταφεία. Ένα κέντρο π.χ. του Αλιμούντα τοποθετείται στο ακρωτήρι του Αγίου Κοσμά, την **Κωλιάδα Άκρα** των αρχαίων, όπου αναφέρεται λατρεία της Αφροδίτης και ένα δεύτερο στο λόφο της **Αγίας Άννας** στα βόρεια του Αεροδρομίου, όπου έχει βρεθεί το γνωστό από τα τέλη της δεκαετίας του '30, Θεσμοφόριο του Αλιμούντος, αφιερωμένο στη θεά Δήμητρα και την κόρη της Περσεφόνη.

Σχετικά πρόσφατα, κατά τις εργασίες των Ολυμπιακών έργων στο χώρο εντοπίστηκε τμήμα αρχαίου λατομείου που «έκρυβε» πολλούς σπασμένους αμφορείς και ένα θησαυρό χάλκινων νομισμάτων του 4ου π.Χ. αιώνα.

Και το Ευώνυμον διέθετε δύο κέντρα: το ένα στη θέση **Τράχωνες**, όπου βρίσκεται και το **κτήμα Γερουλάνου** (ανήκε στον παππού του Υπουργού Πολιτισμού και συλλέκτη αρχαιοτήτων **Ιωάννη Γερουλάνο**) και νυν ΜΑΚΡΟ, έκτασης 105 στρεμμάτων, χαρακτηρισμένο ως πάρκο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος από το Δήμο Αλίμου, καθώς στο ρέμα που διέρχεται το κτήμα έχουν εντοπιστεί αρχαίες παραποτάμιες εγκαταστάσεις και άλλες αρχαιότητες. Πολύ κοντά στο κτήμα Γερουλάνου εντοπίστηκε και αποκαλύφθηκε το αρχαίο θέατρο του δήμου Ευωνύμου. Το δεύτερο κέντρο του αρχαίου δήμου τοποθετείται στο λόφο Χασάνι και γύρω από αυτόν, δηλαδή εντός του πρώην Αεροδρομίου.

Έρευνες

Στην περιοχή αυτή τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται ανασκαφικές έρευνες με σημαντικά ακίνητα ευρήματα, αλλά και κινητά, όπως είναι οι επιγραφικές μαρτυρίες που επιβεβαίωσαν τα συμπεράσματα των αρχαιολόγων για την εδαφική κατανομή των τριών αρχαίων δήμων. Το 2003, στους χώρους όπου πραγματοποιήθηκαν εργασίες για το αμαξοστάσιο του Τραμ αποκαλύφθηκε από την αρχαιολόγο κ. Καζά -Παπαγεωργίου τμήμα νεκροταφείου από τον 8ο έως και τον 4ο αι. π. Χ. και πλησίον του ένα αγρόκτημα με ένα σημαντικό ταφικό περίβολο που χρονολογείται στα μέσα του 4ου π. Χ. αιώνα. Σήμερα, τα επιτάφια γλυπτά του ταφικού περιβάλλοντος φιλοξενούνται στην υπαίθρια έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά. «Τέτοιο εύρημα», σημειώνεται από την ανασκαφέα, «είχε να βρεθεί σχεδόν εκατό χρόνια, από την εποχή των ανασκαφών του νεκροταφείου του Κεραμεικού». Κι αυτό γιατί σώθηκε μπροστά του ολόκληρος ο γλυπτός διάκοσμος που τον στόλιζε στην αρχαιότητα, όπως οι δύο ναϊσκόμορφες στήλες, μία ανθεμωτή και δύο μαρμάρινες λήκυθοι.

Πάρκο

Από το πλήθος των ευρημάτων που έχουν έρθει στο φως εντός και γύρω από την περιοχή του πρώην Αεροδρομίου, γίνεται φανερό ότι και κατά τις εργασίες κατασκευής και διαμόρφωσης του Πάρκου του Ελληνικού αναμένεται να εντοπισθούν και άλλες αρχαιότητες, που θα πρέπει να ερευνηθούν και στη συνέχεια να ενταχθούν στο Πάρκο, ώστε να αποτελέσουν πόλο έλξης επισκεπτών και σημείο αναφοράς για την ιστορία του τόπου. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος θα ήταν πολύ χρήσιμο και διδακτικό, όπως έχει εισηγηθεί η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων, αλλά και η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού, να διαμορφωθεί ένας αρχαιολογικός περίπατος μέσα στο Πάρκο που θα συνδέει τα αρχαία κατάλοιπα, όσα διατηρούνται είτε ορατά είτε καταχωμένα, και στην διαδρομή του να οργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα όχι μόνο για τους μαθητές, αλλά και για όσους πολίτες – επισκέπτες το επιθυμούν. Με το σκεπτικό αυτό η άλλοτε Β' και νυν ΚΣΤ' Εφορεία Αρχαιοτήτων ήδη από το 1997 έχει εισηγηθεί την επανασκαφή της προϊστορικής εγκατάστασης του Αγίου Κοσμά, τη διαμόρφωσή της σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο και την σύνδεση του χώρου αυτού με τις υπόλοιπες αρχαιότητες του Μητροπολιτικού Πάρκου, το λατομείο, τα νεκροταφεία και με το μνημείο του Ελληνικού, που πρέπει κατά τους αρμόδιους αρχαιολόγους να επανιδρυθεί στην αρχική του θέση.

Προτάσεις

Στις παραπάνω προτάσεις έχει ενταχθεί μετά και από ομόφωνες Αποφάσεις των Δημοτικών Συμβουλίων των δήμων Αργυρούπολης, Ελληνικού και Αλίμου, η ίδρυση ενός θεματικού Αρχαιολογικού Μουσείου εντός του Πάρκου. Ένα μουσείο που θα μπορούσε να είναι αφιερωμένο όχι μόνο στους τρεις αρχαίους δήμους της περιοχής, αλλά σε όλους τους αρχαίους δήμους της παραλιακής ζώνης από το Φάληρο μέχρι τη Βάρη και τη Βάρκιζα. Ήδη το

πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της λειτουργίας ενός θεματικού αρχαιολογικού μουσείου έχει γίνει με την προσωρινή παραχώρηση από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου, δύο κτηρίων του πρώην Δυτικού Αεροδρομίου στην Εφορεία Αρχαιοτήτων. Κτήρια που λειτουργούν ως αποθηκευτικοί χώροι και εργαστήρια συντήρησης των αρχαίων. **Θα άξιζε τον κόπο, εφόσον το κράτος θα αδυνατούσε να λειτουργήσει και να συντηρήσει ένα ακόμα αρχαιολογικό μουσείο, τα κτήρια αυτά να λειτουργούν εντός του Πάρκου ως πρότυποι και επισκέψιμοι από το κοινό, εκπαιδευτικοί χώροι.** Για να αντιλαμβάνεται αφενός ο αμύητος πώς συνταιριάζονται, συντηρούνται και αναδεικνύονται τα αρχαία ευρήματα, αλλά και τι θησαυρούς μπορεί να κρύβει μια αρχαιολογική αποθήκη. Είναι και αυτή μια σκέψη. Αρκετοί μάλιστα αρχαιολόγοι θεωρούν πως μια καλά τακτοποιημένη αρχαιολογική αποθήκη μπορεί να είναι επισκέψιμη και πολύ ενδιαφέρουσα, όχι μόνο για τους ειδικούς. Στο μέλλον, υποστηρίζουν κάποιοι αιρετικοί αρχαιολόγοι, ένα μουσείο θα κρίνεται και από τις αποθήκες του.